Komisja Praw Człowieka NRA o sytuacji na granicy polsko-białoruskiej

Komisja Praw Człowieka przy Naczelnej Radzie Adwokackiej wyraża głębokie zaniepokojenie aktualną sytuacją na granicy polsko-białoruskiej, związaną z migracjami oraz wprowadzonym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej stanem wyjątkowym.

Informacje przekazywane przez adwokatów i adwokatki działających na terenach położonych bezpośrednio przy obszarze objętym stanem wyjątkowym, aktywistów oraz media, wskazują na brak zapewnienia przez polskie organy władzy publicznej na tym terenie ochrony podstawowych praw zagwarantowanych Konstytucją oraz ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, to jest prawa do ubiegania się o ochronę międzynarodową, prawa do życia, obowiązku humanitarnego traktowania i prawa do sądu.

Zawracanie często wycieńczonych, chorych i przemarzniętych osób, które powinny być traktowane jak uchodźcy, w tym dzieci, do linii granicy państwowej na podstawie § 3 ust. 2b rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
w sprawie *czasowego zawieszenia* lub *ograniczenia ruchu granicznego na określonych przejściach granicznych w świetle art. 87 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak również szeregu zobowiązań międzynarodowych wynikających między innymi z Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Konwencji genewskiej* dotyczącej statusu uchodźców czy Konwencji o prawach dziecka, jest działaniem bezprawnym, godzącym w podstawowe prawa człowieka.

Brak udzielania tym osobom pomocy lekarskiej (w tym brak zgody na wjazd na teren objęty stanem wyjątkowym lekarzy, ratowników medycznych i pielęgniarek) oraz pomocy humanitarnej jest sprzeczny zarówno z obowiązującym na terenie RP prawem jak również ze stanowiącymi podwaliny europejskiego kręgu cywilizacyjnego wartościami.

Komisja Prawa Człowieka przy NRA alarmuje, że wobec osób przekraczających granicę polsko-białoruską, ujawnionych na obszarze objętym stanem wyjątkowym, jak i poza nim, w drodze działań prawnych i faktycznych zniesiono przysługujące tym osobom prawo do ubiegania się o ochronę międzynarodową, prawo do sądu i powiązane z nim prawo do obrony. Osoby te nie są pouczane o możliwości skorzystania z pomocy obrońcy już przy pierwszej czynności przeprowadzanej wobec nich przez Straż Graniczną, co stanowi naruszenie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r., która gwarantuje dostęp do adwokata od momentu zatrzymania. Komisja Prawa Człowieka przy NRA po raz kolejny zwraca uwagę, że powyższa dyrektywa winna zostać implementowana do polskiego porządku prawnego już w 2016 r., zaś wobec zaniechania władzy ustawodawczej, obowiązuje ona wprost.

Ponadto, na co zwracał uwagę Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej w stanowisku z dnia 10 września 2021 r., wobec treści § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego, na teren objęty stanem wyjątkowym niewpuszczani są adwokaci i aplikanci adwokaccy świadczący pomoc prawną osobom przebywającym na tym obszarze. Komisja Praw Człowieka przy NRA w pełni popiera zgłaszany kilkukrotnie organom Państwa przez Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej postulat o znowelizowanie powyższej regulacji prawnej tak, aby zapewnić jej zgodność z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP lub o stosowanie przez Straż Graniczną Konstytucji wprost. Straż Graniczna odmawia wydawania zgód adwokatom na wjazd do strefy objętej ograniczeniami uzasadniając, że zgodnie z § 2 ust. 1 pkt 16 *„zgoda właściwego miejscowo komendanta placówki SG jest wydawana wyłącznie wówczas, gdy zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności wskazujące na niezbędność bezpośredniego kontaktu z osobą, o której mowa w § 2 ust. 1 pkt 1, tj. która na dzień wprowadzenia stanu wyjątkowego stale zamieszkiwała na obszarze, na którym wprowadzono stan wyjątkowy”.* Zastrzeżenie ustawowe wyłącza więc, w rozumieniu Straży Granicznej, zezwolenie adwokatowi na

wjazd i uczestniczenie w jakichkolwiek czynnościach z udziałem cudzoziemców, którzy w sposób oczywisty nie mogli mieć miejsca zamieszkania w Polsce. Taka praktyka jest absolutnie niedopuszczalna. Cudzoziemcy z samej natury i definicji są grupą szczególnie narażoną nie tylko na cierpienia związane z ucieczką z krajów pochodzenia, ale nadto na konsekwencje nadużycia lub niedopełnienia obowiązków przez funkcjonariuszy publicznych i nierespektowanie przysługujących cudzoziemcom uprawnień, co w sposób oczywisty wynika z nieznajomości języka, systemu prawnego i niezrozumienia praw, które mogą im przysługiwać w polskim porządku prawnym. Pozbawienie ich prawa do kontaktu z pełnomocnikiem powoduje w praktyce, że są oni pozbawieni skutecznych narzędzi prawnych we wszystkich rodzajach wszczynanych z ich udziałem postępowań, co budzi głęboki i stanowczy sprzeciw profesjonalnych pełnomocników.

Za nieakceptowalne Komisja uważa zachowania polegające na niedopuszczeniu profesjonalnych pełnomocników przez Straż Graniczną do wykonywania czynności zawodowych, jak miało to miejsce w dniu 28 września 2021 r. wobec adwokat Małgorzaty Jaźwińskiej i adwokata Daniela Witko oraz radcy prawnego Patricka Radzimierskiego, którzy w oparciu zarządzenie tymczasowe Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie R.A. i inni przeciwko Polsce próbowali dostać się do osób znajdujących się w obozie w Usnarzu Górnym w celu udzielenia im pomocy prawnej.

Na uwagę zasługuje również fakt, że wobec osób ujawnionych na terenie RP, w oparciu o ustawę z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, wydawane są decyzje o zobowiązaniu do powrotu (tzw. decyzje deportacyjne) opatrzone rygorem natychmiastowej wykonalności. Konsekwencją pozbawienia prawa do obrony wynikającą ze sposobu interpretacji przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego, oraz niestosowania cytowanych wyżej aktów prawnych jest okoliczność, że osoby objęte decyzjami powrotowymi są w przyspieszonym trybie deportowane, mimo skorzystania z przysługujących im praw do zaskarżenia rozstrzygnięć w toku normalnej kontroli instancyjnej. Wobec tego uniemożliwia się im skorzystanie zarówno z pomocy pełnomocnika, jak również branie aktywnego udziału w postępowaniach (karnych, administracyjnych), których są podmiotami. Przy czym jednocześnie do Komisji Praw Człowieka przy NRA docierają sygnały od cudzoziemców, którzy kwestionują rzetelność postępowania na wczesnych etapach postępowań w sprawach wykroczeniowych, karnych i administracyjnych, wszczynanych przez organy Straży Granicznej, skutkujących wydaniem wadliwych rozstrzygnięć. Ogół tych informacji może sugerować systemowe naruszenie podstawowych praw cudzoziemców i podważenie zasady zaufania do organów Państwa i stanowionego przez nie prawa. Komisja Praw Człowieka przy NRA przypomina przy tym, że Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził naruszenie przez władze polskie Konwencji *o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* Praw Człowieka w sprawie dotyczącej analogicznego postępowania Straży Granicznej (sprawa M.K. i inni przeciwko Polsce, wyrok z dnia 23 lipca 2020 r., skargi nr 40503/17, 42902/17 oraz 43643/17).

Co istotne, wskazywane m.in. przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w stanowiskach przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu jako jedynie dopuszczalne i prawidłowe, złożenie wniosków o objęcie ochroną międzynarodową na przejściach granicznych jest w praktyce niemożliwe. Według relacji cudzoziemców i ich pełnomocników, wnioskodawcy są zawracani i niedopuszczani do placówek Straży Granicznych na legalnych przejściach granicznych. Oznacza to, że Rzeczpospolita Polska nie wywiązuje się, mimo takich deklaracji, z międzynarodowych zobowiązań w sprawach uchodźczych, doprowadzając do uniemożliwienia złożenia uchodźcom wniosków o ochronę międzynarodową w jakikolwiek sposób. Komisja Praw Człowieka przy NRA wzywa do wypracowania i wskazania metody, w której legalne i skuteczne złożenie wniosków o objęcie ochroną międzynarodową przez RP będzie możliwe.

Komisja Praw Człowieka przy NRA podkreśla, że Adwokatura jest powołana do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz w kształtowaniu i stosowaniu prawa. Wobec tego wzywamy organy władzy publicznej państwa do respektowania podstawowych praw osób przekraczający granicę polsko-białoruską oraz przestrzegania obowiązującego w Polsce prawa.